PSYCHOLOGIE
elektronický časopis ČMPS

2022, roč. 16, č. 1
Zprávy

Představení projektu *Vyhnání, vykořenění a změna životní linie – mezigenerační studie*[1]

Marek Preiss

Abstrakt
Sledování lidských rodů je složitou součástí psychologického zkoumání. Projekt *Vyhnání, vykořenění a změna životní linie - mezigenerační studie* se zabývá psychologickými dopady aktu zvůle komunistické tajné policie v Československu, tzv. akce Asanace. Projekt navazuje na kumulující se zkušenost s transgeneračním traumatem. Zaměřuje se na generaci přímých účastníků, disidentů, kteří byli nuceni opustit svoji zem v letech 1977-1984, dále na potomky - druhou a třetí generaci, kteří v některých případech žijí v zahraničí. Pomocí čtyř druhů metod (fokusové skupiny, hloubkové rozhovory, dotazníkové metody, modifikovaný Stroopův test) se snaží porozumět transgenerační transmisi traumatu, zkoumá vedle traumatické situace také resilienci a posttraumatický růst. Zajímáme se o to, jak se traumatická situace transformuje v průběhu let, co přináší do pokračující rodové linie. Vedle standardních výzkumných článků plánují autoři také shrnující monografii na toto téma.

Klíčová slova: generace, akce Asanace, přenos traumatu, transgenerační přenos

Introducing project expulsion, uprooting and change of lifeline-intergenerational study

Abstract
Tracking the family lineage is a complicated part of psychological research. The project titled Expulsion, uprooting, and change of lifeline-intergenerational study *investigates the psychological impact of the communist secret police terror in Czechoslovakia (so-called Action "Asanace"), following the cumulation of research and therapeutic experience with transgenerational trauma. It focuses on the generation of the primary victims, dissidents forced to leave their homeland between 1977-84, as well as the 2nd and 3rd generation of their offspring, some of whom live abroad. It aims to understand the transition of trauma, resilience, and posttraumatic growth using several methods (focus groups, in-depth interviews, surveys, Modified Stroop Test). We shall examine transformations of the traumatic situation in time and its aftermath in the family lineage. Besides standard research papers, the authors plan a monograph.*

Keywords: *generation, action Asanace, transmission of trauma, transgenerational transfer*

[1] Podpořeno grantem GAČR 22-04477S

Popis projektu

Pro studium historického traumatu jsme vybrali českou historickou událost z období komunismu (akci Asanace), která měla výrazné spojující prvky – týkala se specifické skupiny lidí, byl použitý podobný donucovací mechanismus, historická zkušenost těchto lidí vykazovala shodné zkušenosti, jako jsou rychlé přemístění do jiné země, vykořeněnost, nutnost začínat od začátku nebo téměř od začátku v nových podmínkách, nezbytnost prokázat vysokou adaptabilitu. K projektu jsme se rozhodli po předchozích zkušenostech s transgenerační transmisí v souvislosti s holocaustem (Preiss & Vizinová, 2019, Preiss et al., 2021).

Šedesátá léta 20. století přinesla do tehdejší Československé socialistické republiky (ČSSR) pokus o vnitřní obrodu komunistické strany i státu. Po potlačení těchto snah v roce 1968 a následné „normalizaci" se malá část aktivních občanů pokusila změnit trend postupujícího se přizpůsobování a pasivity. Krátce po sepsání Charty 77 na konci roku 1976 se ve státních strukturách ČSSR objevovaly myšlenky na vypuzení nepohodlných osob - opozice by byla minimalizována, pokud by nepohodlní chartisté opustili stát. Na Federální ministerstvo zahraničních věcí byl 28. 1. 1977 pozván rakouský velvyslanec k vysvětlení vyjádření rakouského kancléře Bruna Kreiského o snaze ČSSR násilně deportovat některé z autorů Charty. Kancléř Kreisky vyslovil ochotu Rakouska poskytnout disidentům azyl a československé státní orgány vyzvaly několik signatářů, aby zažádali o svolení k vystěhování (Blažek & Schovánek, 2018). Postupně vznikala promyšlená operace s řadou protiprávních kroků (především čl. 31 ústavy) s cílem vypuzení chartistů do vyhnanství (Koutek, 2006). Formálně akce vycházela z rozkazu ministra vnitra č. 32/1977, ve kterém byl stanoven úkol rozložit a izolovat organizátory Charty 77 a u vytipovaných organizátorů dosáhnout vystěhování z ČSSR. Vůči chartistům docházelo k psychickému i fyzickému nátlaku. Již 15. 2. 1977 byl některým signatářům zastaven provoz domácí telefonní stanice, odebrány občanské a řidičské průkazy. Státní policie se snažila, aby někteří signatáři Charty 77 podpis odvolali (Blažek & Schovánek, 2018). Akce Asanace byla nejrozsáhlejší v letech 1978-1984. Tehdejší ministr vnitra Obzina přitom později vypověděl u soudu, že vystěhovávání začalo v roce 1972, akcelerovalo v roce 1974 a po roce 1977 již nepokračovalo (Gregor, 2006). Celkově bylo cca 280 lidí (většinou i s rodinami) přinuceno se vystěhovat, mnoho chartistů psychickému i fyzickému nátlaku odolalo a zůstalo. Vystěhováno do Rakouska a dalších zemí bylo asi 15 procent předlistopadových chartistů (Navara, 2009)[2].

Předpokládáme, že násilné vystěhování bylo mimořádně náročnou a potenciálně traumatizující událostí, který svým významem ovlivnila prožívání a smýšlení dalších generací. Cílem projektu bude zkoumání a hlubší porozumění transgeneračnímu přenosu traumatu (Preiss a Vizinová, 2019) u akce Asanace, a to kvalitativně (fokusové skupiny, hloubkové rozhovory) a kvantitativně (Emotional Stroop Task a další metody), se záměrem skloubit výsledky v monografii i výzkumně zaměřených článcích.

Zaměřujeme se na oběti akce Asanace, druhou a případě i třetí generaci. Každá rodina bude obsahovat dvě generace (G1+G2), případně tři (G1+G2+G3). V současnosti víme, že většina osob postižených akcí Asanace žije na území ČR, část dostupných obětí ale žije v jiných státech (např. Francie, Německo, Velká Británie). Plánujeme kontaktovat a zahrnout i osoby žijící

[2] https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/abeceda-komunistickych-zlocinu-od-androse-k-asanaci.A090102_155231_domaci_ton

mimo území ČR. Pokud účastníci nebudou moci participovat na fokusových skupinách, provedeme u nich hloubkové rozhovory na dálku a kvantitativní metody v možné míře.

Předpokládáme, že se projektu účastní cca 50 osob ze všech generací z experimentální skupiny (akce Asanace) a cca 50 osob ze skupiny kontrolní (bez zkušenosti s akcí Asanaci, občané ČR), celkem asi 100 jedinců asi z 40 rodin. Samotné kvalitativní části se účastní menší část souboru.

Použité metody:

1. Rozhovory s účastníky budou analyzovány pomocí interpretativní fenomenologické analýzy (IPA).

2. Fokusové skupiny, provedené zvlášť pro první, druhou a případně třetí generaci umožní pochopení generačního prožívání akce Asanace a dopadů zásahu komunistického státu proti disidentům.

3. Pro dotazníkové šetření aplikujeme tyto metody: *PTSD Checklist – Civilian Version* (PCL-5; *Impact of Event Scale-Revised* (IESR), *Schwartz Outcome Scale-10* (SOS-10); *Posttraumatic Growth Inventory* (PTGI); *Personal Views Survey* (PVS) a *Brief COPE*, *Brief Resilience Scale*, *Centrality of Event Scale (CES)*, *Family Communication Scale (FCS)*.

4. V rámci osobního kontaktu aplikujeme *Emotional Stroop Task*, metodu v principu podobnou tradiční neuropsychologické zkoušce s vložením slov s předpokládanou emoční zátěží (vybraná slova vztahující se k akci Asanace), s předpokladem prodloužení reakčního času jako důsledek traumatu.

Řešitelský tým:

Nikola Doubková, psycholog, Národní ústav duševního zdraví (NUDZ)

Radek Heissler, psycholog, Národní ústav duševního zdraví (NUDZ)

Magdalena Uhmannová, psycholog, Národní ústav duševního zdraví (NUDZ)

Věra Roubalová Kostlánová, psychoterapeutka, Rafael institut a Národní ústav duševního zdraví

Petr Blažek, historik

Edel Sanders, psycholog, University of New York in Prague

Marek Preiss, klinický psycholog, Národní ústav duševního zdraví (NUDZ) a University of New York in Prague (UNYP)

Literatura

Blažek P, Schovánek R. (2018). *Prvních 100 dnů Charty 77. Průvodce historickými událostmi od vzniku Prohlášení Charty 77 po pohřeb Jana Patočky*. Academia.

Gregor, P. (2006). Vyšetřování akce ASANACE. *Securitas Imperii,* 13, 177-196. Dostupné z https://www.policie.cz/soubor/securitas-imperii-13-pdf.aspx

Preiss, M., & Vizinová, D. (Eds.). (2019). *Transgenerační přenos (nejen) traumatu*. Irene.

Preiss, M., Šamánková, D., Štipl, J., Fňašková, M., Nečasová, M., Bob, P., Heissler, R., Prokopová, A., Heřmánková, T., Juričková, V., Sanders, E., Wagenknechtová, E., & Rektor, I. (2021). Posttraumatic Stress and Posttraumatic Growth in Three Generations of Czech and Slovak Holocaust Survivors. *Journal of Traumatic Stress*. https://doi.org/10.1002/jts.22711

Za tým autorů:

Marek Preiss, klinický psycholog, pracuje v Národní ústavu duševního zdraví (NÚDZ) a na University of New York in Prague (UNYP), jako dobrovolník v Rafael institutu. Publikuje na témata klinické psychologie, v posledních letech také na téma transgeneračního přenosu traumatu a jinakosti. Aktuálně je řešitelem grantu *Vyhnání, vykořenění a změna životní linie – mezigenerační studie* (podpořeno grantem GAČR 22-04477S).

Kontakt: Marek.Preiss@nudz.cz

Preiss, M. (2020). Představení projektu Vyhnání, vykořenění a změna životní linie – mezigenerační studie. *E-psychologie,* 16(1), 95-98. https://doi.org/10.29364/epsy.438